

ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΕΕ

Lilla Farkas, 4 Μαρτίου 2024
Farkas.lilla@tatk.elte.hu

Funded by
the European Union

Social Move x | https://el... x | 1076-burden... x | Resources - x | Proving Disc... x | Defending i... x | PowerPoint | x | making

www.equalitylaw.eu/downloads/1076-burden-of-proof-en

European
Commission

Reversing the burden of proof: Practical dilemmas at the European and national level

European Network of Legal Experts in the Non-discrimination field
Written by Lilla Farkas and Orlagh O'Farrell

2024. 02. 27.

Έκθεση σχετικά
με το βάρος της
απόδειξης

[https://www.equalitylaw.eu/
downloads/1076-burden-
of-proof-en](https://www.equalitylaw.eu/downloads/1076-burden-of-proof-en)

- Στο αστικό/εργατικό δίκαιο το πρόσωπο που προβάλλει μια αξίωση πρέπει να την αποδείξει
- Ωστόσο, οι διακρίσεις περιέχουν ένα στοιχείο (=πρόθεση ή κίνητρο διάκρισης) το οποίο είναι πλήρως γνωστό μόνο στον υπεύθυνο για τις διακρίσεις.
- Επιπλέον, μόνο ο διακρίνων έχει πλήρη πρόσβαση σε όλα τα αποδεικτικά στοιχεία.
- Το δικαίωμα στην ισότητα βάσει του δικαίου της ΕΕ δεν έχει νόημα αν δεν είναι προσβάσιμο στην πράξη, ιδίως στα δικαστήρια (πρόσβαση στη δικαιοσύνη).
- Σημειώστε ότι η μετατόπιση του βάρους απόδειξης υποκινείται στις υποθέσεις του ΔΕΕ τόσο από την ανάγκη να αποκτηθούν τα αποδεικτικά στοιχεία που κατέχει ο εναγόμενος όσο και από την ανάγκη να δοθεί μια εύλογη εξήγηση για τη συμπεριφορά του.

Βασικές αρχές και πρώιμη νομοθεσία

Αποτελεσματικότητα

Αποτελεσματική δικαστική
προστασία

"Δικαστικός" νόμος:

Οδηγία 97/80/ΕΚ

- Υποθέσεις ίσης αμοιβής στις οποίες το βάρος απόδειξης μετατοπίστηκε στον εργοδότη για να αποδείξει ότι η μισθολογική διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών ήταν αντικειμενικά δικαιολογημένη όταν:
 - i. Οι γυναίκες εργαζόμενες αμείβονταν, κατά μέσο όρο, λιγότερο από τους άνδρες και το σύστημα αμοιβών που οδήγησε σε αυτό το αποτέλεσμα ήταν εντελώς αδιαφανές (Danfoss)
 - ii. Σημαντικές και έγκυρες στατιστικές έδειξαν ότι ένα σύστημα συλλογικών διαπραγματεύσεων είχε ως αποτέλεσμα μια κυρίως γυναικεία επαγγελματική ομάδα να αμείβεται λιγότερο από τις κυρίως ανδρικές επαγγελματικές ομάδες (Enderby).

Πρώιμη νομολογία

Danfoss - Υπόθεση 109/89
[1989]

Enderby - Υπόθεση C-127/92
[1993]

"Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα, σύμφωνα με τα εθνικά τους δικαστικά συστήματα, για να εξασφαλίζουν ότι, όταν τα πρόσωπα που θεωρούν ότι αδικούνται επειδή δεν εφαρμόστηκε σε αυτά η αρχή της ίσης μεταχείρισης **αποδεικνύουν**, ενώπιον δικαστηρίου ή άλλης αρμόδιας αρχής, **πραγματικά περιστατικά από τα οποία μπορεί να πιθανολογηθεί ότι υπήρξε** άμεση ή έμμεση διάκριση, εναπόκειται στον εναγόμενο να αποδείξει ότι δεν υπήρξε παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης."

2024. 02. 27.

Πρόσφατη νομοθεσία για το φύλο

Αναδιατυπωμένη οδηγία 2006/54/EK (empl) Άρθρο 19 παράγραφος 1

Οδηγία 2004/113/EK για την πρόσβαση στις υπηρεσίες, άρθρο 9

Οδηγία για τη διαφάνεια των αμοιβών (ΕΕ) 2023/970, άρθρο 18 (άρθρο 7 του FoI)

- Οι εθνικοί κανόνες μπορεί να είναι πιο επωφελείς για τους ενάγοντες. Για παράδειγμα, στη Βουλγαρία και την Ουγγαρία, οι ενάγοντες πρέπει να αποδείξουν προστατευόμενο λόγο και μειονέκτημα, όχι αιτιώδη συνάφεια μεταξύ των δύο. (νομικό τεκμήριο)
- Δεν εφαρμόζεται σε ποινικές διαδικασίες.
- Μπορεί να εφαρμόζεται σε διοικητικές διαδικασίες (**φορείς ισότητας**, επιθεωρήσεις εργασίας κ.λπ.)
- Εγκυμοσύνη: πρακτικά καμία αιτιολόγηση
- Διατομεακές διακρίσεις: η αιτιολόγηση των άμεσων φυλετικών διακρίσεων είναι περιορισμένη

Φύλο II

Οι διακρίσεις για ορισμένους λόγους μπορούν να δικαιολογηθούν μόνο υπό περιορισμένες προϋποθέσεις - **σημασία για τις διατομεακές διακρίσεις**

1. Συλλογή αποδεικτικών στοιχείων

2. **Prima facie υπόθεση:** παρουσίαση γεγονότων από τα οποία μπορεί να "υποτεθεί" ότι υπήρξε διάκριση.

- Διαπίστωση αιτιώδους συνάφειας μεταξύ προστατευόμενου λόγου και συμπεριφοράς
- Διαπίστωση αιτιώδους συνάφειας μεταξύ συμπεριφοράς και βλάβης/μειονεξίας

3. **Εξαγωγή συμπερασμάτων:** η διάκριση φαίνεται πιο πιθανή ή λιγότερο πιθανή

4. Αιτιολόγηση και αντίκρουση:

- αιτιολόγηση των διακρίσεων: καθορισμός του λόγου της συμπεριφοράς, το φύλο δεν πρέπει να αποτελεί κίνητρο
- ή/και
- αντικρουόμενα αποδεικτικά στοιχεία (εναγόμενος, ενάγων)

2024. 02. 27.

Καθιέρωση διακρίσεων: βασικά στάδια

Πρέπει να εφαρμόζεται στις άμεσες και έμμεσες διακρίσεις

Μπορεί να ισχύει για παρενόχληση

Οδηγία για τη διάκριση

Θυματοποίηση

- Η δημόσια ομιλία του εργοδότη ως αποδεικτικό στοιχείο (υπόθεση Feryn C-54/07 και υπόθεση ACCEPT C-81/12)
- Δοκιμή κατάστασης - Test Achats (Υπόθεση C-236/09)
 - μπορεί ένα τεστ να αποδείξει πρακτική διακρίσεων;
- Στατιστικά και τεκμηριωμένα στοιχεία:
 - εάν ο ενάγων δεν εργάζεται: έρευνα από φορέα ισότητας, αίτημα για ελευθερία πληροφόρησης (για αναλογία, βλ. οδηγία για τη διαφάνεια των αμοιβών (άρθρο 7))
 - συνδρομή των συνδικάτων στην απόκτηση στατιστικών στοιχείων για το φύλο (Danfoss, Enderby)
 - - μέγεθος δείγματος, χρονικότητα, συγκρισιμότητα

Συλλογή αποδεικτικών στοιχείων: είδος αποδεικτικών στοιχείων

Έγγραφα

Δημόσια ομιλία

Μαρτυρίες μαρτύρων

Δοκιμή κατάστασης

Εγγραφή ήχου και βίντεο

Στατιστικά στοιχεία

Συνδυασμός αποδεικτικών
στοιχείων - Feryn

Οι ενάγοντες βάσει της οδηγίας για τη διαφάνεια των αμοιβών έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες

ενημερώθηκε εγκαίρως ο υποψήφιος για τον **αρχικό μισθό ή το εύρος των αποδοχών του**

Κατατάχθηκε σύμφωνα με το ιστορικό των **αμοιβών της**

Είναι τα **κριτήρια** που χρησιμοποιούνται για τον καθορισμό της αμοιβής και της εξέλιξης της σταδιοδρομίας ουδέτερα ως προς το φύλο;

Εκθέσεις σχετικά με τα **μέσα επίπεδα αμοιβών**, ανά φύλο, για κατηγορίες εργαζομένων που εκτελούν την ίδια εργασία ή εργασία ίσης αξίας

Αίτηση εγγράφων που αποκαλύπτουν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα Kelly (Υπόθεση C-104/10)

- Ο ενάγων δεν προσλήφθηκε και αφού έλαβε προηγουμένως επεξεργασμένα έγγραφα, ζήτησε στοιχεία που περιέχουν προσωπικά δεδομένα

Ευρεία αίτηση για έγγραφα που περιέχουν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα Meister (Υπόθεση C-415/10) (ΓΚΠΔ: ανώνυμη συλλογή εθνοτικών δεδομένων)

Συλλογή αποδεικτικών στοιχείων: λάθη προς αποφυγή

Εύρεση των κατάλληλων
υποκατάστατων για το φύλο
και άλλους λόγους

- Kelly (παράγραφος 34): ...μολονότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 97/80 δεν παρέχει ρητά το δικαίωμα στα πρόσωπα που θεωρούν ότι αδικούνται επειδή η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν έχει εφαρμοστεί ορθά σε αυτά, να λαμβάνουν πληροφορίες προκειμένου να διαπιστώσουν "πραγματικά περιστατικά", **δεν είναι ωστόσο αδιανόητο ότι η άρνηση γνωστοποίησης από τον εναγόμενο, στο πλαίσιο της διαπίστωσης τέτοιων πραγματικών περιστατικών, μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την επίτευξη του στόχου που επιδιώκει η οδηγία αυτή και, ιδίως, να στερήσει την αποτελεσματικότητα της εν λόγω διάταξης.**
- Meister: ... **πρέπει να διασφαλιστεί ότι η άρνηση γνωστοποίησης από τον εναγόμενο δεν θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την επίτευξη των στόχων που επιδιώκουν οι οδηγίες 2000/43, 2000/78 και 2006/54.**

2024. 02. 27.

Πρόσβαση σε έγγραφα που κατέχει ο εναγόμενος

Φαινομενικά φιλικό προς τον
ενάγοντα

Ερμηνεία από τα εθνικά
δικαστήρια υπέρ των
κατηγορουμένων

- Διευθυντής στο Fergyn: "Δεν είναι μόνο οι μετανάστες που εισβάλλουν. Δεν θα το πω αυτό, δεν είμαι ρατσιστής. Οι Βέλγοι μπαίνουν εξίσου συχνά στα σπίτια των ανθρώπων. Αλλά οι άνθρωποι είναι προφανώς φοβισμένοι. Έτσι οι άνθρωποι συχνά λένε: "όχι μετανάστες". Πρέπει να συμμορφωθώ με τις απαιτήσεις των πελατών μου. Αν μου πεις "θέλω ένα συγκεκριμένο προϊόν ή το θέλω έτσι και έτσι" και σου πω "δεν το κάνω, θα στείλω αυτούς τους ανθρώπους", τότε θα μου πεις "δεν χρειάζομαι αυτή την πόρτα". Τότε βάζω τον εαυτό μου εκτός επιχείρησης. Πρέπει να ανταποκριθούμε στις απαιτήσεις των πελατών. ... Δεν δημιούργησα εγώ αυτό το πρόβλημα στο Βέλγιο. Θέλω η επιχείρηση να πάει καλά και θέλω να πετύχουμε τον κύκλο εργασιών μας στο τέλος του έτους, και πώς θα το κάνω αυτό; Πρέπει να το κάνω με τον τρόπο που το θέλει ο πελάτης!"
- Βασικός μέτοχος της Steaua Bucuresti στο ACCEPT: Δεν προσλαμβάνει ομοφυλόφιλους

Η δημόσια "πράξη λόγου" του ενάγοντος

Μπορεί να αποδείξει πρακτική διακρίσεων;

Μπορεί να αποδείξει μεταγενέστερες διακρίσεις;

Χρειάζονται άλλα αποδεικτικά στοιχεία για να "επαληθευτεί" η ομολογία διάκρισης;

Νέος τσεχικός αστικός κώδικας αριθ. 89/2012 Sb. (§88 παρ. 1: χρήση ιδιωτικών καταγραφών για την προστασία των δικαιωμάτων, §90: αναλογικότητα)

Απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Τσεχίας της 9ης Δεκεμβρίου 2014, αριθ. II. ÚS1774/14:

"Υπό κανονικές συνθήκες, η αυθαίρετη καταγραφή ιδιωτικών συνομιλιών χωρίς τη γνώση των συμμετεχόντων αποτελεί σοβαρή παραβίαση της ιδιωτικής τους ζωής. [...] Το Συνταγματικό Δικαστήριο αντιτίθεται σθεναρά στην αθέμιτη πρακτική της ηλεκτρονικής παρακολούθησης και της κρυφής καταγραφής ιδιωτικών και επαγγελματικών συναντήσεων, η οποία, κατά κανόνα, όχι μόνο αντιβαίνει στο νόμο, αλλά, κρίνοντας από κοινωνική και ηθική άποψη, διαχέει στην κοινωνία ατμόσφαιρα καχυποψίας, φόβου, αβεβαιότητας και δυσπιστίας. Ωστόσο, πρέπει να υιοθετηθεί μια εντελώς διαφορετική προσέγγιση στις περιπτώσεις όπου η μυστική καταγραφή μιας ηχητικής καταγραφής μιας συνομιλίας αποτελεί μέρος της υπεράσπισης του θύματος ενός εγκλήματος έναντι του δράστη ή όπου αποτελεί μέσο για την απόκτηση νομικής προστασίας για ένα σημαντικά ασθενέστερο μέρος μιας σημαντικής αστικής και, ιδίως, εργασιακής διαφοράς. Η παρέμβαση στο δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή του προσώπου του οποίου η ομιλία καταγράφεται δικαιολογείται πλήρως εδώ από το συμφέρον προστασίας του ασθενέστερου μέρους της έννομης σχέσης που κινδυνεύει να υποστεί σοβαρή βλάβη (συμπεριλαμβανομένης, για παράδειγμα, της απώλειας της εργασίας).

Εγγραφή ήχου και βίντεο

(Zdenek Kühn)

Ποιος ενεργεί παράνομα;

Ανισορροπία ισχύος

Ποινικό δίκαιο: δημόσια ή ιδιωτική δίωξη;

Αστικό δίκαιο: αναλογικότητα μεταξύ του δικαιώματος του ενάγοντος σε ίση μεταχείριση και του δικαιώματος του εναγομένου στην ιδιωτική ζωή

Συγκριτικό δίκαιο

- Η ουσία της μετατόπισης του βάρους απόδειξης
- Ο ενάγων πρέπει να αποδείξει την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της συμπεριφοράς (ενέργεια, παράλειψη) και της βλάβης/μειονεκτήματος, όπως σε κάθε περίπτωση αδικοπραξίας, σχετικά εύκολο.
- Η τεκμηρίωση αιτιώδους συνάφειας μεταξύ προστατευόμενου λόγου και συμπεριφοράς είναι δύσκολη και ο ενάγων φέρει **εν μέρει** αυτό το βάρος
- Μια χρήσιμη δοκιμασία είναι να ρωτήσετε: Αν δεν υπήρχε το φύλο, θα είχε υποστεί αυτή η μεταχείριση;
- Εάν φαίνεται εύλογο ότι ο ενάγων θα είχε διαφορετική μεταχείριση εάν ήταν διαφορετικού φύλου κ.λπ., το βάρος της απόδειξης θα πρέπει να μετατοπιστεί

Πριν από τη μετατόπιση του βάρους της απόδειξης

Εξαγωγή συμπερασμάτων

Η προηγούμενη δήλωση ενός εργοδότη ότι δεν θα διορίσει υπαλλήλους ορισμένων εθνοτικών μειονοτήτων "μπορεί να συνιστά γεγονότα τέτοιας φύσης που να δημιουργούν τεκμήριο μιας (ακόμη υφιστάμενης) πολιτικής προσλήψεων που εισάγει διακρίσεις" (Feryn).

"...ένας εναγόμενος εργοδότης δεν μπορεί να αρνηθεί την ύπαρξη γεγονότων από τα οποία μπορεί να συναχθεί ότι εφαρμόζει **πολιτική προσλήψεων** που εισάγει διακρίσεις, απλώς και μόνο ισχυριζόμενος ότι οι δηλώσεις που υποδηλώνουν την ύπαρξη ομοφοβικής πολιτικής προσλήψεων προέρχονται από πρόσωπο το οποίο, ενώ ισχυρίζεται και φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διοίκηση του εν λόγω εργοδότη, δεν είναι νομικά ικανό να τον δεσμεύει σε θέματα προσλήψεων.... Το γεγονός ότι ένας εργοδότης μπορεί να μην έχει σαφώς αποστασιοποιηθεί από τις εν λόγω δηλώσεις είναι ένας παράγοντας που το δικαστήριο... μπορεί να λάβει υπόψη του στο πλαίσιο της συνολικής εκτίμησης των πραγματικών περιστατικών" (ACCEPT)

2024. 02. 27.

Εξαγωγή συμπερασμάτων

Ένα αποδεικτικό στοιχείο είναι συνήθως ανεπαρκές

ΑΛΛΑ

Το πλαίσιο είναι σημαντικό: ποιες είναι οι τάσεις και τα μοτίβα των διακρίσεων στον κατηγορούμενο;

- Η απαίτηση από τον ενάγοντα να αποδείξει πρόθεση σε οποιοδήποτε στάδιο αντίκειται στο δίκαιο της ΕΕ
- Πρόθεση συγκαλυμμένη με φαινομενικά ουδέτερες πρακτικές:
 - Νικολούδη (Υπόθεση C-196/02): κανόνας που επιφύλασσε θέσεις μόνιμου προσωπικού σε άτομα με πλήρη απασχόληση. Ωστόσο, όχι μόνο όλοι οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης ήταν γυναίκες, αλλά ο κανονισμός προσωπικού επέτρεπε μόνο στις γυναίκες να αποκτήσουν σύμβαση μερικής απασχόλησης για τη συγκεκριμένη κατηγορία θέσεων εργασίας.
 - CHEZ (υπόθεση C-83/14)

2024. 02. 27.

Πρόθεση

Η πρόθεση, όπως η άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ προστατευόμενου λόγου και συμπεριφοράς, δεν χρειάζεται να αποδεικνύεται από τον ενάγοντα

ΚΑΙ ΟΜΩΣ

Οι δικαστές τείνουν να εξετάζουν την πρόθεση, ιδίως όσον αφορά τις φυλετικές ή εθνοτικές διακρίσεις

- Ο εναγόμενος καλείται να παράσχει στοιχεία για το τι πραγματικά συνέβη
- Σε περίπτωση που η συμπεριφορά δεν περιείχε κανένα κίνητρο ή στοιχείο διάκρισης, η δικαιολογητική υπεράσπιση είναι επιτυχής.
- Εάν το συμπέρασμα είναι ότι υπήρξαν διακρίσεις, η αιτιολόγηση εξαρτάται από τη μορφή που πήραν - CHEZ
 - Άμεσες διακρίσεις: ορισμένες μορφές μπορούν να δικαιολογηθούν με περιορισμένους τρόπους: εγκυμοσύνη, φυλετικές διακρίσεις εκτός από τις πραγματικές και καθοριστικές επαγγελματικές απαιτήσεις και τα μέτρα θετικής δράσης
 - Έμμεσες διακρίσεις
 - Παρενόχληση
 - Οδηγίες για διακρίσεις
 - Θυματοποίηση

2024. 02. 27.

Αφού μετατοπιστεί το βάρος της απόδειξης

**Η αιτιολόγηση μπορεί να
αντικρουστεί από τον
ενάγοντα**

Σε περίπτωση έμμεσης διάκρισης, μπορεί να δικαιολογήσει τη συμπεριφορά του αποδεικνύοντας ότι το **φαινομενικά ουδέτερο** κριτήριο, διάταξη ή πρακτική που θα έθετε σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση τα άτομα που ανήκουν σε προστατευόμενο λόγο δικαιολογείται αντικειμενικά από θεμιτό σκοπό και ότι τα μέσα για την επίτευξη του σκοπού αυτού είναι κατάλληλα και αναγκαία.

- Νόμιμος στόχος
- Κατάλληλο και αναγκαίο: υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις;
- Αναλογικότητα: βλάβη που προκαλείται έναντι της ανάγκης του φορέα των διακρίσεων

Ruiz Cornejero (υπόθεση C-270/16):

Καταπολέμηση της απουσίας στην εργασία - διαλείπουσες αναρρωτικές άδειες διάρκειας δύο μηνών (20 ημέρες)

Ο περιορισμός δεν ισχύει για καταστάσεις συγκρίσιμες με την αναπηρία

Αιτιολόγηση των έμμεσων διακρίσεων

Οι άμεσες διακρίσεις μπορούν επίσης να δικαιολογηθούν με εξαιρέσεις, ιδίως για λόγους φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής.